

TRADIȚIA ROMÂNĂ ORTODOXĂ DIN BASARABIA ȘI IMPACTUL CU MODELUL ORTODOXISMULUI RUS

Ion GUMENĂI

„Biografia” poporului român începe relativ recent, dar acest lucru este legat de ortodoxie. Spațiul dat alături de restul Răsăritului Europei este încadrat în Ortodoxia celui de al doilea val, după cum îi spune Dan Zamfirescu¹.

Astfel, prin întemeierea statelor și prin așezarea vieții sale pe temelia Ortodoxiei, poporul român hotăra astfel sensul întregii sale dezvoltări istorice și culturale, Ortodoxia devenind parte componentă a tradiției sale, constituind de fapt partea sa majoră, în multe sensuri, identificându-se chiar prin ea. Și totuși, nu putem să nu fim de acord și cu Dumitru Stăniloie care afirma, pe bună dreptate, că românii prin ortodoxie și-au păstrat legătura cu Orientul, iar prin latinitatea sa cu Occidentul². Anume prin această legătură, chiar de la începuturile existenței statale a Țării Moldovei putem distinge o conceptualizare dublă a Ortodoxiei. Așa, pe de o parte, elitele, în fruntea cărora se afla domnia, se percepeau în primul rând ca ortodocși ce reprezentau și erau obligați să apere unitatea Bisericii Ortodoxe, iar pe de alta se regăseau în marea familie a Creștinătății, fiind în dialog cu aceasta și chiar predispuși spre anumite concesii. Pe de altă parte a existat concepția populară a Ortodoxiei - care era văzută, percepută sau chiar trăită ca o tradiție ce urma a fi respectată întocmai. Nefiind așezată pe anumite baze scolastice, „Ortodoxia populară” era înțeleasă prin necesitatea îndeplinirii unor anumite obiceiuri și datini ce erau înțelese și interpretate într-un sens religios de către popor.

---

¹ Dan Zamfirescu, *Ortodoxie și romano-catolicism în specificul existențe lor istorice*, Editura Roza Vânturilor, București, 1992, p. 98.

² Cf. *Ortodoxie și românism*, Editura Albatros, București, 1998.

Cât privește prima atestare documentară a acestui termen, primele documente emise de către cancelaria domnească și care au ajuns până la noi datează din ultimele decenii ale secolului al XV-lea. Analiza acestor documente, precum și a celor de la începuturile veacului următor ne arată că nici termenul de „creștin”, nici cel de „ortodox” nu intraseră încă în uz, fapt care ar putea fi interpretat ca fiind unul straniu. Analiza diplomatică a documentelor însă arată prin ce forme au fost suplinate aceste scăpări. Și în acest caz este vorba în primul rând de semnul „+” cu care încep toate hrisoavele cancelariei domnești și care semnifică de fapt desemnarea de către puterea divină a emițătorului documentului ca reprezentant al său pe pământ și apoi prin formula „IW” prescurtarea de la Ioan care, după cum afirma Năsturel la 1892: „Ioan este numele <<botezătorului>>, mântuitorului nostru. Acest nume l-au luat domnii români, poate ca să însemneze <<botezatul>> și de acolo <<creștinul>> întocmai ca regii din occident, care se întitulau <<majestatea sa prea creștină>> (sa majestté tres chrétienne)”³. La rândul său Petre P. Panaitescu adăuga că „IW” înseamnă legătura (spirituală sau reală, de moștenire) a monarhilor români cu cei din Sudul Dunării, calitatea lor de stăpânitori ortodocși, ca aceia ai acestor stăpânitori”⁴. Astfel, acest formular diplomatic îl arată pe domn în primul rând ca fiind unul din cei desemnați dintre creștini, și apoi ca un principe ortodox. Mai mult, apartenența la lumea creștin ortodoxă a domnilor Moldovei, deci și a întregii lor stăpâniri, adică a țării, mai era întărită și prin formulele de blestem din cadrul acelorași acte de cancelarie care puteau avea aproximativ următoarea formă: „Iar după viața noastră, cine va fi domn al Țării Moldovei, să nu-i clinească zapisul nostru și credința noastră fără vina lui. Iar cine ar clinti, acela să fie blestemat de domnul Dumnezeu și de preacurata lui maică, și de cei 318 sfinți părinți de la Nicheia și să fie asemenea lui Arie și lui Iuda”⁵ sau „Iar domnul care ar strica această danie să fie blestemat de Domnul Dumnezeu, să fie blestemat și de preacurata lui maică, de cei 12 apostoli de frunte, de cei 318 sfinți părinți și de toți

³ Emil Vârtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova (până în secolul al XVI-lea)*, Editura Academiei Române, București, 1960, p.61.

⁴ *Ibidem*, p.55.

⁵ *Documenta Romaniae Historica*, Seria A, Moldova, vol I, nr. 10.

sfinții și să aibă parte cu acei iudei care au strigat împotriva lui Hristos: sângele lui asupra noastră și asupra copiilor noștri, amin”⁶. Ori toate aceste elemente vin să demonstreze pe de o parte apartenența și atașamentul față de creștinismul ortodox, iar pe de altă parte de chiar apartenența de ortodoxie. Un argument în plus al acestor realități ne parvine și dintr-un act extern de la începuturile statalității Țării Moldovei, și anume din jurământul de credință prestat de către Petru I regelui Poloniei (*Wladyslaw Jagiello*) la 26 septembrie 1387, unde la finele actului găsim următorul pasaj: „ca mărturie veșnică am făcut legământ sfânt, după ritul și obiceiul Bisericii Răsăritene, sărutând cu gura proprie lemnul dător de viață din mâinile domnului Ciprian, mitropolit al Kievului (*super quibus omnibus premissis in testimonium perpetuae firmitatis corporale prestimus sacramentum iuxta ritum et consuetudinem orientalis ecclesiae lignum vie in manibus domini Cypriani metropolitani Kyoviensis ore proprio osculantes*)”⁷.

Observăm în primul rând faptul că Biserica Ortodoxă în acest pasaj poartă denumirea de Biserică Răsăriteană, termen ce se va întâlni și de acum încolo în actele și letopisețele moldovenești fiind sinonim cu termenul și înțelesul de Ortodoxie. Dar cel mai important este faptul consemnării unui ierarh ortodox și prestarea unui omagiu de credință conform obiceiului Bisericii Răsăritene, fapt ce poate fi interpretat ca o înțelegere din partea domnilor Țării Moldovei că respectivii fac parte din „marea lume creștină”, se închină în persoana unui principe creștin ce este superior din punct de vedere a puterii, dar, în același timp, ca făcând parte dintr-o lume ce ținea de răsărit și era confundată cu Imperiul Bizantin, promotor al Ortodoxiei.

În tradiția cronicărească, termenul este folosit pentru prima dată în *Letopisețul de la Bistrița*. În pasajul cu referire la victoria lui Ștefan cel Mare de la Vaslui se arată: „Și a fost atunci veselie între oameni și la toate domniile dinprejur și la toți creștinii dreptcredincioși, căci a biruit domnul limbile păgâne cu mâna robului său, Io Ștefan Voievod”⁸.

⁶ *Ibidem*, nr. 16.

⁷ Liviu Pilat, De la Liov la Colomeia. Observații privind ceremonialul depunerii omagiului de către domnii Moldovei, în *Analele Putnei*, IV, Nr. 1, 2008, p. 133-152.

⁸ P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-românedin sec. XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, Editura Academiei Române, București 1959, p. 18.

Informații interesante cu privire la subiectul cercetat de către noi pot fi recuperate și din datele călătorilor străini privind Țările Române. Vom folosi aici datele ce au fost prelucrate de către academicianul Ioan-Aurel Pop privitoare la călătorii italieni din secolul al XVI-lea care s-au referit în mod expres la confesiunea și, adesea, la biserica românilor⁹.

Toți acești autori știu și scriu, în forme diferite, că românii sunt de credință răsăriteană (ortodoxă). Ei nu folosesc termenul de „ortodox”, care nu era echivalent în epocă cu înțelesul de azi, ci cu acela de „dreaptă credință”, cea mai uzitată expresie pentru a desemna credința românilor fiind noțiunea de „rit grec”.

Nu ne vom referi aici la toți autorii și toate scrierile analizate de către Ioan-Aurel Pop (în acest caz fiind necesară invocarea a 16 călători străini), ci ne vom opri doar la spusele lui Antonio Maria Graziani (1537-1611), toscan, secretar al cardinalului Commendone și apoi episcop (poate a fost în Moldova), care spune că românii „păstrează cu însuflețire ritul credinței creștine, așa cum l-au primit de la greci”¹⁰ și care, după noi, de fapt, reflectă esența atașamentului populației locale față de aceeași credință ortodoxă.

La rândul lor, aceste pasaje ne demonstrează atașamentul populației românești față de Ortodoxie, care era una cu tradiția cea de toate zilele. Românii se considerau ortodocși și își mențineau credința lor prin îndeplinirea riturilor bisericești și transmiterea tradiției din generație în generație, nefiind predispuși spre carte și înțelegerea ortodoxiei din punct de vedere dogmatic – scolastic. Pentru ei cel mai important lucru consta în păstrarea Ortodoxiei, a credinței strămoșilor care, în înțelesul lor, se confunda în mare măsură cu tradiția. Evident că respectivii îi puteau vedea în rândul dreptcredincioșilor și pe catolici și pe protestanți care alcătuiau frontul comun creștin în fața pericolului proeminent din acea perioadă a Islamului. Totuși, acest lucru nu-i împiedica să-și bănuiască aliații din frontul comun de necinste în relațiile reciproce.

---

⁹ Cf. Ioan-Aurel Pop, *Confesiunea și biserica românilor în viziunea unor autori italieni din secolul al XVI-lea (până la Mihai Viteazul)*, în *300 de ani de la unirea bisericii românești din Transilvania cu biserica Romei*, coord. Gheorghe Gorun și Horia Pop, Cluj-Napoca, 2000, p. 69-80.

¹⁰ *Ibidem*, p. 80.

Interesul scăzut pentru cunoștința de carte, evident că a lăsat enoriașii de rând în sfera tradiționalului, aceștia nefiind antrenați în discuții privind Filoquie, Existența Purgatoriului, Tainele euharistiei ș.a. Nu același lucru se poate spune însă despre reprezentanții păturilor nobiliare, îndeosebi a celor școlite. Atât evoluția relațiilor internaționale, cât mai ales apariția și răspândirea protestantismului a dat un imbold puternic discuțiilor teologice ale secolului al XVII –lea. Și în aceste discuții din rândurile segmentelor școlite ale societății apare acea interpretare ecumenică a Ortodoxiei. Vorbind despre aceasta îl avem în vedere în primul rând pe Mitropolitul Petru Movilă. Iar argumentul principal în favoarea promovării acestei tendințe de către el este lucrarea sa *Expositio Fidei Ecclesiae Russiae Minoris*, un Catehism de credință prezentat în 1640 la Kiev, redactat în 1642 la Sinodul de la Iași și aprobat în 1648 de către Patriarhia de la Constantinopol, cunoscut astăzi cu denumirea de *Mărturisirea Ortodoxă a credinței universale și apostolice a Bisericii Orientale*.¹¹ Anume, în această lucrare chiar prima întrebare este formulată în felul următor: *Omul creștin, ortodoxocatic, ca să dobândească viața cea veșnică, ce trebuie să împlinească?* Lucrarea, care este întocmită în conformitate cu canoanele și învățăturile Sfintelor scrieri ale Sfinților Părinți, fiind concepută sub formă de întrebări și răspunsuri, adresează întrebările sale creștinilor și nu ortodocșilor - deci este o tendință evidentă de apropiere sau, mai bine spus, de concepere a Ortodoxiei într-un cadru general creștin.

Revenind însă la marea masă a populației vom constata în continuare acea înțelegere tradițională a ortodoxiei care este redată, credem, cel mai bine de către Dimitrie Cantemir. Astfel marele domnitor scria: „Astăzi tot poporul mărturisește legea creștină și se ține de biserica răsăriteană. În nici un articol de credință el nu înclină spre alte erezii, nu lasă la o parte nimic din cele ce această credință îi poruncește și nu face nimic din cele ce ea oprește. În Moldova nu s-a văzut niciodată vreun eretic sau vreo erezie și cu atât mai puțin nu s-a putut dezvolta, probabil fiindcă acest neam n-a vrut să știe de teologia

---

¹¹ Petru Movilă, *Mărturisirea Ortodoxă a credinței universale și apostolice a Bisericii Orientale*, Ediție bilingvă, Introducere, text latin, traducere și note: Traian Diaconescu, Institutul European, Iași, 2001.

scolastică și de alte meșteșuguri sofisticate ale dialecticilor, ci a crezut că vorbele simple ale evangheliei și învățătura sfinților părinți sânt de ajuns, chiar și fără școală, spre mântuirea sufletului...

Pe lângă că țin post în zilele de miercuri și de vineri, mai postesc de patru ori pe an la intervale hotărâte; în postul cel mare de patruzeci de zile și în primele zile ale lui august, închinată Fecioarei Maria, se abțin și de la pește. Sânt unii care, stăpâniți de o prea mare superstiție, nu se hrănesc cu carne nici luna și țin și alte posturi, de pildă ale sfinților Atanasie, Grigore și Dumitru, ba unele femei, chiar dacă nu îmbracă haina monahală, totuși printr-o juruință de bunăvoie nu se ating de carne toată viața.

Pe lângă aceasta poporul de jos, ca în cele mai multe ținuturi pe care o învățătură mai aleasă nu le-a luminat încă, este și în Moldova aplecat spre superstiții și nu s-a curățat încă așa de bine de înaintarea de altădată încât să nu pomenească în cântecele și litaniile lor la nunți, la înmormântări și la anumite date ale anului unele nume necunosute, care amintesc cultul străvechi al Daciei. Așa sânt Lado și Mano, Zâna, Drăgaicea, Doina, Heoile, Stahia, Dracul în vale, Ursitele, Frumoasele, Sânzenel, Joimărițele, Păpăiluga, Chiraleisa, Colinda, Turca, Zburătorul, Miază – Noapte, Striga, Tricolici, Legătură, Dezlegătura, Farmec, Descântec, Vergelat și altele de acest fel „¹².

Iar mai departe adăuga: „Trebile din afară ale bisericii Moldovei sânt în seama domnitorului însuși el veghează cu râvnă și cu grijă ca atât faptele, cât și învățăturile date de clerici să corespundă preceptelor credinței ortodoxe, ca numeni dintre ei să nu se abată din calea adevărului și îmbrăcat în piele de oaie, să ascundă în sinea lui inimă de lup, ca păstorul să nu-și părăsească turma sau să fie pricină de scandal prin exemplele lui rele. Calea duhovnicească de a conduce sufletele la cer a fost încredințată mitropolitului, care, ca un păstor credincios și ca un slujitor neadormit al Domnului, cercetează bisericile de sub ascultarea lui, le dă episcop, fără multă carte într-adevăr, dar plini de duhul sfânt, și nu nesocotește nimic din ceea ce vede că poate fi hrana și mântuirea oilor sale” ¹³.

---

¹² Dimitri Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, Editura Academiei, București, 1973, p 337 – 341.

¹³ *Ibidem*, p. 351.

Spațiul românesc se ciocnise deja de politica religioasă a Imperiului Rus, „cu mesianismul său ortodox”, atunci când în timpul ultimului război ruso-turc din secolul al XVIII-lea s-a încercat organizarea și instituirea unei Biserici Ortodoxe în stil rusesc, pentru aceasta fiind invitat unul din ierarhii bisericii ruse din acea perioadă, român la origini, Gavriil Bănulescu – Bodoni. Timpul fiind însă de scurtă durată, impactul a fost nesemnificativ. De această dată însă teritoriul numit Basarabia va trece sub ocupație rusă pentru mai bine de 100 de ani, iar pentru organizarea vieții bisericești a fost adus din nou același Gavriil Bănulescu – Bodoni.

Este necesar să atragem atenția și asupra faptului că această perioadă este aceea când Ortodoxia ca și concept sau ca apartenență religioasă se confundă cu principalul exponent din punct de vedere instituțional - Biserica. Pentru marea majoritate a populației din interfluviul pruto-nistean, Ortodoxia însemna Biserica Ortodoxă cu toate atributele și manifestările sale. Acest lucru nu este întâmplător dacă luăm în considerație situația creată. Pe de o parte, odată cu anexarea acestui teritoriu de către Imperiului Rus, majoritatea populației românești devine minoritară și se poate identifica din punct de vedere etnic și prin Biserica Ortodoxă, unul din factorii principali ai păstrării identității naționale. Apoi, pentru secolul al XIX-lea sau cel puțin pentru prima jumătate a sa nu a existat o elită politică și nobiliară (de genul celei poloneze) care s-ar fi erijat în apărătoare a identității naționale românești, deoarece pe de o parte respectiva nu era încă formată, iar pe de alta datorită condițiilor create de numărul acesteia, care era extrem de mic.

În acest moment vine de fapt confruntarea principiă cu „Ortodoxia de tip imperial” care la rândul său avea o serie de priorități. De fapt, încă din perioada lui Petru I devenise destul de evident conflictul dintre provincialismul ortodox ca instituție religioasă și grandoarea doctrinei ideologice imperiale a Rusiei. Din aceste considerente Biserica Ortodoxă, prin reformele lui Petru I și a urmașilor săi, va deveni unul din departamentele de rând ale structurilor de stat venite să servească ideea imperială.

Amplificarea rolului Bisericii Ortodoxe Ruse ca susținător al ideii imperiale ruse în detrimentul funcției sale principale poate fi argumentat și prin denumirea pe care încearcă să o încetățenească, și

anume Biserica Ortodoxă Catholică Orientală Greco-Rosienească, sau cum apare prescurtat în documente Biserica Greco-Rosienească.

Pentru prima dată această denumire este dată într-un Catehis¹⁴ scris de către una din emblematicile figuri ale Bisericii ortodoxe Ruse, Mitropolitul Filaret Drozdov al Moscovei, publicat în 1823.

Această compoziție de cuvinte „greco-rosienesc” urma să argumenteze succesiunea canonică a Bisericii Ruse din cea bizantină și deci, a ideii imperiale ruse rezultante și continuatoare a celei bizantine.

Potențarea rolului Bisericii Ortodoxe pentru ideea Imperială rusă va avea loc odată cu lansarea de către Nicolai I a cunoscutei triade: „Ortodoxie, autocrație, popor” – cei trei stâlpi pe care urma să se mețină statalitatea rusă¹⁵. Este interesant faptul că “ortodoxia” ocupă locul primordial în această triadă, și aceasta într-un stat multinațional și multiconfesional, iar „autocrația” este pe locul al doilea, cedând primul loc Bisericii (Această Poziție a Bisericii Ortodoxe Ruse s-a păstrat și ulterior, fiind cunoscute așa slogane ca: „Pentru Credință, Țară și Patrie”(За Веру, Царя и Отечество) sau „Dumnezeul Rus, Țarul Rus și poporul rus”(Русский Бог, русский Царь и русский Народ). Astfel nu împăratul cuprinde cu puterea sa toate popoarele supuse sieși, ci există o credință principală și un popor principal (ce evident era cel rus) care urma să înglobeze celelalte națiuni și confesiuni.

De fapt, Ortodoxia era înțeleasă astfel nu numai de către Împărat, dar și de organele sale de administrație sau intelectuali. Așa P. N. Miliucov afirma: „Credința părea ceva înnăscut nedespărțit de naționalitate dacă se poate spune o a doua natură... Un rus natural și ortodox, cât de mult nu și-ar fi schimbat convingerile religioase, din punct de vedere juridic nu ar putea înceta să fie un ortodox”¹⁶.

Chiar și F. D. Dostoevski afirma, la timpul său, că: „Un neortodox nu poate fi un rus adevărat”¹⁷.

---

¹⁴ Христианский катехизис Православной Кафолической Восточной Греко-Российской Церкви, Синодальная типография (Санкт-Петербург), 1823.

¹⁵ Хомяков Д.А., Православие. Самодержавие. Народность / Сост., вступ. ст., прим., имен. словарь А.Д.Каплина. Институт русской цивилизации, Москва, 2011. - 576 .

¹⁶ Миллюков П.Н. Очерки по истории русской культуры. В 3-х т. Т. 2. Москва, 1994, с. 199.

¹⁷ Достоевский Ф.М., Полное собрание сочинений в 30-ти томах. Том 10, Ленинград, 1974. С. 197.

Ideea respectivă a continuat să persiste la intelectualitatea rusă, fiind foarte clar exprimată de către Soljenițan: „Anume ortodoxia, și nu statalitatea imperială a creat tipul cultural rus. Ortodoxia păstrată în inimile noastre, în tradiții și fapte, va întări acel înțeles spiritual, ce îi unifică pe ruși deasupra considerentelor de neam. Dacă în deceniile următoare noi vom pierde, și vom pierde din volumul populației și a teritoriului și chiar statalitatea, atunci una dintre neperitoare va rămâne la noi Credința Ortodoxă și emanarea ei înaltă față de simțirea lumii”¹⁸.

Evident că această poziție avută de către Ortodoxia rusă nu putea să nu lase și o serie de critici. Astfel, cunoscutul publicist al timpului M. N. Catcov scria: „Noi, se pare, cu cea mai mare solitudine apărăm biserica noastră ortodoxă, dar metodele care sunt folosite de către noi pentru aceasta nu se vede ca noi să fim convinși în adevărurile ei și în puterea sa. Noi o apărăm ca o instituție politică și pentru aceasta jertfim prea mult cu ea ca o biserică creștină Noi ne satisfacem cu aceea ca ea să reprezinte un mecanism birocratic bine pus la punct, și de la sine înțeles este că ea nouă ne prezintă acele rezultate, ce sunt specifice unui mecanism de acest gen”¹⁹.

¹⁸ Солженицын А., *Россия в обвале*, Тип.Русский путь, Москва, 1998, с. 187.

¹⁹ Катков М.Н., *О церкви*, Москва, 1905. С. 20. Faptul că Biserica ortodoxă din Rusia devenise un instrument de racolare în rândurile sale a unui număr cât mai mare a populației neortodoxe rezultă și din actele ce sunt păstrate la Arhiva Națională a Republicii Moldova. În acest sens cităm o serie de documente. Raportul consistoriului Duhovnicesc din 19 noiembrie 1837 în care se arată că s-a ascultat raportul preotului protoereu Vasilii Purișchevici privind primirea de către acesta în rândurile creștinilor a evreului Urma Abramovici din Telenești care a fost botezat cu numele de Grigorie arătându-se: „pentru că acesta nou creștinat în baza dispoziției Sfântului Sinod privind luarea de măsuri adăugătoare privind combaterea falsei primiri de către evrei credinței creștine grecoresienești arătate în punctele din 28 noiembrie 1830 ce au fost întărite de către administrația civilă arată că acesta rămâne în rangul în care a fost înainte de convertire(eclozare) din credința jidovească în credința creștină Greco – Rusă (greco-rosienească) cu numele pe care l-a primit să aibă dreptul de a se stabili cu traiul unde va dori”. (ANRM, Fond 6, inv. II, d. 1146 f.1-1v.).

Cererea(1817) lui Petru Lozinschii de credință papistaș de a trece la creștinism (pravoslavie). Extras din jurnalul Dicasteriei Duhovnicești: „Petru Lozinschii

Este evident că asemenea critici nu au putut influența cu nimic statutul și funcțiile la care era predestinată Ortodoxia Rusă în cadrul Imperiului. Mai mult chiar orice intervenție asupra acestei poziții era privită nu numai cu neîncredere, dar chiar cu o maximă suspiciune. În acest sens ne servește chiar traducerea Bibliei din slavonă în rusă. Pregătirea pentru traducerea în limba rusă a Bibliei a fost începută încă în perioada lui Nicolai I, dar cu stăruința amiralului Șişcov aceasta a fost oprită, iar primele tipărituri ruse au fost arse, deoarece după părerea acestuia citirea Bibliei în limba rusă și nu în slavonă, însemna de a umili destinul ei măreț, însemnând de fapt un pas de la ascultarea smerită și supusă ostășească spre o înțelegere și interpretare individuală, lucru imposibil de acceptat pentru Imperiul Rus²⁰.

Aceste principii urmau să introducă ortodoxia rusă și pe teritoriul Basarabiei, unde exista o Ortodoxie, dar aceasta era alta decât cea concepută de vârfurile imperiale ruse. Din aceste considerente chiar de la începuturile interacțiunii dintre aceste două înțelegeri ale Ortodoxiei avem un discurs destul de orientat din partea noii

---

a arătat că este de 30 de ani ... Locul nașterii nu știe dar că s-a născut în Țara Leșească. După ce a murit mama s-a măritat cu o poloneză. În Țara Leșească a fost de religie papistașă. De acolo a plecat unde a slujit la negustori 12 ani. A venit cu un negustor peste Prut. Aici s-a însurat luând de soție pe Dochița văduva fiica lui Filipciuc din satul Tărășăuți de peste graniță, nemțoaică de credință pravoslavnică. Cununia le-a citit-o preotul din satul Petrești de peste Prut din ținutul Iași. Trăește la Slobozia lui Porcele unde are un copil botezat pravoslavnic. Și de acum cunoscând credința pravoslavnică credința voiește a să împreuna cu biserica răsăritului cu adevărat au arătat și s-au iscălit. Dispoziția mitropolitului ca după ce va fi încercat în credință să fie botezat. Raportul preotului din 10 mai că respectivul a fost unit la Biserica Ortodoxă. (ANRM, Fond 205, inv. I, d. 1729, f. 21.25.). „Raportul poliției (1838) or. Chișinău prin care se arată că la sediul poliției s-a prezentat Filat Monahov de 50 de ani elibatar, care a arătat că s-a născut în supușenia otomană în Țara Moldovei și de mic rămânând fără părinți a fost primit pe lângă schitul Slavsc – lipovenesc, iar în 1815 a fost călugărit, iar în 1835 a trecut hotarul și s-a stabilit în Izmail. Drept urmare este dată dispoziția Consistoriului prin care se numește un preot care urmează să-l inițieze în dogma ortodoxă, să-l învețe rugăciunile, dacă nu le cunoaște, urmând apoi să stabilească data creștinării” (ANRM, fond 6, inv. I, inv. II, d. 1378, f 1-5).

²⁰ Свиридов Иван, *У стен Нового Иерусалима*. Москва - Париж, 2000, с. 36.

administrații a Bisericii Ortodoxe din Basarabia. Astfel, în introducerea la una din primele cărți tipărite la Tipografia eparhială de la Chișinău Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni scria: „În sfârșit, noi de cuviință socotim să anunțăm tuturor alor noștri supuși iubiți de către Hristos, din eparhia noastră că noi prin tipărirea acestei cărți, după instrucțiunile date nouă, urmând întru toate după cum este spus a traducerii cărților de rugăciune, tipărite în Rusia, am inclus conform datoriei noastre în această carte și pe toți svinții ce sunt cinstiți de către Preaînaltul în Imperiul Rus Ortodox, păzit de către Dumnezeu, și de asemenea și miracolele ce au fost în multe locuri în Rusia de la Icoanele Preasfintei Stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu și Cinstitei Maria. Deoarece datoria noastră acum când Milostivul Dumnezeu a binevoit cu mâna a tot cinstitorului Împărat Alexandru I să ne izbăvească de asupra Agareană și să ne unească la alte de Dumnezeu păzite țări ortodoxe a puterii ruse, a noastră spun Datorie acum alături de alte popoare creștine ortodoxe în Rusia locuitoare să sărbătorim și să prăznuim Sfinții ce i-au servit lui Dumnezeu în Rusia și căroră Dumnezeu pentru păstrarea de către ei a credinței ortodoxe, până la sfârșitul vieții, pentru dragostea lor fierbinte și pentru viața de o potrivă cu a apostolilor prin care au luminat și au întărit credincioșii în credință unora din care i-a proslăvit prin mulțime de miracole iar pre mulți din ei și cu moaște veșnice”²¹.

²¹ De fapt, Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni în momentul creării noii structuri ecleziastice pentru a nu aduce prea multe repulsii din partea locuitorilor Basarabiei scria către Sfântul Sinod că dorea înființarea unei mitropolii ținând seama de: „deprinderea clerului și poporului basarabean de a avea mai mult respect și încredere față de scaunul mitropolitan. „Prezența acestei clauze în proiectul lui Gavriil este mai mult decât o chestiune de orgoliu personal; doar Gavriil fusese titularul unei dintre cele mai importante eparhii rusești – a Kievului - și apoi exarh peste două Mitropolii; îi va fi venit greu să se considere ... retrogradat la o eparhie de categoria a doua! În realitate această condiție fusese pusă nu pentru existența efemeră a unei persoane, ci pentru dăinuirea acestei instituții! Ea n-a mai fost respectată. După moartea lui Gavriil, pe toată durata ocupației rusești, 1812 – 1918, Biserica din Basarabia n-a mai fost condusă de mitropoliți. Mai mult chiar, insistând la deschiderea unei tipografii eparhiale și la publicarea de cărți religioase în limba moldovenească, Gavriil Bănulescu-Bodoni va fi nevoit să ceară Sfântului Sinod să publice Evanghelia, Apostolul și trebnicul conform obiceiului moldovenesc. Acesta arată că în biserica românească

Discursul conciliant al primilor mitropoliți este însă înlocuit cu unul destul de agresiv al mitropoliților din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care urmau să realizeze una din principalele scopuri puse de către Imperiul Rus în fața Bisericii Ortodoxe și anume cel de rusificare a populației din Basarabia. În discursul arhiepiscopului Pavel Lebedev (23 iunie 1871 – 16 iunie 1882), de pildă, poate fi urmărită foarte bine această direcție: „Voi de acum sunteți supuși credincioși ai Țarului rus, fii ai Rusiei, întorși la matcă, de sub stăpânire străină. Sunteți mădulare vii ale poporului rus, de la care v-a dezlipit forțat. Fostul vostru arhipăstor stă acum aici, în fața ochilor voștri și dându-vă binecuvântare, vă pornește spre a intra în legături noi bisericesti”²².

Această politică de rusificare forțată prin intermediul Bisericii Ortodoxe de fapt a jucat un rol negativ pentru perceperea Ortodoxiei de către populația locală care datorită acestui fapt se îndepărtează de instituția Bisericii. Lucru respectiv poate fi foarte bine demonstrat prin apariția unor articole cu privire la istoria unor parohii din Basarabia publicate în organul oficial al Bisericii Ortodoxe din Basarabia „Кишиневские Епархиальные Ведомости”. Referindu-se la parohia din localitatea Batâr se arată: „Din cercurile cărților teologice tipărite după vechimea timpului tipărite cele mai vechi sunt: 1) *Octoih* publicat în moldovenește, tipărit în tipografia seminarului din or. Blaj în 1783. 2) *Apostol*, tot moldovenesc publicat în 1802, tipărit în tipografia seminarului din or. Blaj. 3) *Mineul lunar* de asemenea moldovenesc tipărit în 1785 în București la tipografia mitropolitană...

Slujba bisericească se săvârșea înainte și acum în limba moldovenească, deoarece toți enoriașii, toți până la unul sunt moldoveni;

Evanghelia și Apostolul nu sunt amplasate în conformitate cu ordinea biblică și nici în conformitate cu începuturile ca în cărțile noastre slave rusești, dar sunt rânduite în conformitate cu citirea lor de la un paște la altul. În afară de această diferență majoră Mitropolitul mai indică o serie de diferențe existente în tradiția ortodoxă bisericească românească și cea rusă, din care cauză solicită tipărirea cărților bisericești în conformitatea cu canoanele vechi din acest teritoriu, probabil pentru a nu îndepărta și pentru a nu duce la o opoziție din partea localnicilor. Din păcate aceste cerințe însă au fost respectate doar în perioada vieții lui Gavriil Bănulescu-Bodoni.

²² Boris Buzilă, *Din istoria vieții bisericești din Basarabia*, Editura Fundației Culturale Române, Editura Știința, Chișinău, 1996, p. 53.

se săvârșește câte odată și în rusă, dar este ascultată fără de tragere de inimă de moldoveni. Enoriașii cu toate că nu sunt instruiți participă la slujba bisericească „²³. O cu totul altă situație este descrisă pentru satul Bardar. „Tipărituri vechi nu există, toate cărțile de cult sunt tipărite după 1812. Cărți bisericești, manuscrise, predici sau note vechi în această biserică nu sunt.

Slujba bisericească în această biserică în timpurile trecute se efectua exclusiv în limba moldovenească fiindcă foștii preoți din această eparhie, în mare parte moldoveni, erau din cei neinstruiți; după aceasta când în parohie au început să vină preoți ce au absolvit seminarul, slujba bisericească se efectuează cum în limba slavă cât și în limba rusă. Enoriașii acestei biserici, cu mici excepții sunt analfabeți din care cauză ei nu iau parte la citirea și cântarea clirosului, în afară de doi sau trei gospodari care cântă și citesc la cliros destul de acceptabil „²⁴.

O altă situație este descrisă pentru localitatea Gura Roșie, unde preotul de asemenea a trecut la efectuarea serviciului divin în limba rusă. „Dragostea enoriașilor față de Biserica lui Dumnezeu este foarte minoră. Nu puțini se vor găsi de cei care nu se lasă chemați la biserică de nici un îndemn sau chemare a preotului. Cât despre aducerea de pomană în folosul bisericii nu poate fi nici vorba. Dragostea față de preot și stima față de el între enoriași a existat de tot timpul, dar aceasta se întimplă sau din cauza calităților personale a preotului, sau din cauza descoperirii în conștiința enoriașilor a vinovăției sale referitor la nefrecventarea bisericii sau a altor păcate morale sau de bun comportament, despre care, după cum bine î-și dădeau seama, știa preotul. Cu toate acestea, nu rare erau cazurile de nerespect față de preot, exprimate prin beție, în înjurături publice față de cruce, înjurături curat moldovenești grave față de credință și reprezentantul ei – preotul”²⁵.

²³ Историко - статистическое описание церкви и приходе селения Батыр Бендерского уезда în Кишиневские Епархиальные Ведомости, Nr. 22, an. 1873, p.829 – 830.

²⁴ Некоторые историко - статистические сведения о церкви и приходе селения Бардар кишиневского уезда în Кишиневские Епархиальные Ведомости, Nr. 1, an. 1877, p. 25.

²⁵ Андроник Галин, Гура – Рошие селение аккерманского уезда, în Кишиневские Епархиальные Ведомости, № 14, an.1873, p. 560.

O situație și mai gravă se întâmpla însă în unele sate, în care după cum arăta o descriere după o perioadă de timp după venirea unui nou preot școlit în spirit rus, majoritatea bărbaților au mai încetat să frecventeze biserica, preferându-i în loc crâșma, trimițându-și doar soțiile la serviciile bisericești pentru a nu fi acuzați de necredință²⁶.

Și totuși aceste note negative survenite în viața spirituală a enoriașilor ortodocși din Basarabia nu au alarmat administrația și conducerea Bisericii Ortodoxe Ruse. Astfel, după cum o arată și autorii ruși, dacă la mijlocul secolului al XIX-lea „rusificarea administrativă” a Basarabiei, care a avut ca scop integrarea acestei margini în sistemul general administrativ a Imperiului Rus a luat sfârșit, procesul de integrare cultural-spirituală și lingvistică a continuat, această dinamică fiind impusă de către creșterea naționalismului rus și de politica generală de represiune etno-politică dusă de către Imperiul Rus la hotarele sale vestice a părții europene²⁷.

Și în această situație evident că Biserica Ortodoxă Rusă va continua să fie exploatată de către administrația imperială, în mod accentuat pentru realizarea scopurilor sale – rusificarea și nu grija pentru viața spirituală a enoriașilor.

În acest sens cea mai elocventă este politica dusă de către episcopul Pavel Lebedev. După noi prezintă un deosebit interes pe acest segment activitatea episcopului Pavel al Chișinăului și Hotinului, cu privire la organizarea vieții bisericești după 1878 a teritoriilor românești reanexate la Imperiul Rus. Acesta considera acest teritoriu ca fiind unul „primordial” populat și locuit de către slavi care, pe parcursul a 20 de ani, a fost supus influenței române. După părerea episcopului preoții locali erau total inapți pentru a renaște în acest teritoriu spiritul și „cauza ruse”. El scria: „În teritoriul unit a Basarabiei există nu puțini candidați preoți ce satisfac după educația sa cerințele instruirii României, dar nu sunt suficient de formați pentru a primi loc preoțesc pe bună dreptate în Rusia. Iar în fostul ținut Cahul – parte a eparhiei Hușului – sunt mulți tineri ce au absolvit cursurile seminarului din Iași, dar nu cunosc nici un cuvânt pe limba rusă. Situația acestor persoane, îndeosebi a ultimilor

---

²⁶ Moruzi D.C., *op.cit.*, p.44.

²⁷ Олег Гром, *Церковная русификация в Бессарабии в середине XIX века*, în Вестник ТППИ, 2013, №, 2, с. 90. pe <http://dacoromania.net/article> .

este extrem de neplăcută". Totuși Lebedev insista ca acești preoți români să fie lăsați în Rusia, dar insistă să fie învățați limba rusă și să servească „cauzei ruse”²⁸.

Drept rezultat pentru activitatea sa Pavel va fi decorat cu ordinul Sfântului Vladimir, în care se menționa „Asupra soartei Preasfinției Dumneavoastră a căzut destinul să reprezentați și să fiți purtătorul ideii și sentimentelor ruse. Și această înaltă și nobilă misiune a fost îndeplinită de către Preasfinția Dumneavoastră perfect”²⁹.

Deci, atenție!!! Episcopul nu este decorat pentru activitatea sa în domeniul menținerii sau a activității de promovare a misiunii spirituale a Bisericii, ci pentru faptul că este „purtătorul ideii și sentimentelor ruse”.

În concluzie se poate afirma că spiritualitatea și credința religioasă a spațiului pruto-nistean a avut o evoluție istorică firească în contextul general al ortodoxismului românesc, care, pe parcursul secolelor, a fost nu doar o devoțiune, ci parte componentă a elementului românesc. Anexarea Basarabiei la 1812 a făcut ca acest segment esențial al evoluției populației autohtone românești să fie deraiat pe o cale străină sieși. În primul rând se poate constata faptul că odată cu încorporarea Basarabiei Imperiului Rus s-a încercat o schimbare nu numai pe plan social, politic, economic – dar și spiritual. Dacă pentru alte structuri statale specific pentru Biserica Ortodoxă a fost încadrarea și participarea la edificarea conștiinței și unității naționale, atunci pentru Imperiul Rus, datorită formulei în care a fost încadrată această instituție spirituală a avut o funcție practic inversă, și anume de încadrare și menținere a unității acestui organism supranațional, anume prin ștergerea specificului național.

Ori, fiind transformată într-un instrument semiautonom și supus interesului statului, conform conceptelor înaintate încă de Petru I, Biserica Ortodoxă Rusă își schimba accentul activității sale de la unul spiritual la unul funcțional statal, de menținere a unității loialității față de puterea imperială.

---

²⁸ *Ibidem*, p. 92.

²⁹ Пархомович И., *Краткий исторический очерк архипастырской деятельности в Бессарабии высокопреосвященнейшего Павла, архиепископа Кишиневского и Хотинского, с 1871 по 1881 год*, тип. Архиерейского дома, Кишинев, 1882, с. 108.

În cazul Basarabiei, pe lângă funcțiile deja amintite și necunoscute populației autohtone, fapt care, evident, o făcea să se îndepărteze, în misiunea Bisericii Ortodoxe a fost pusă și problema rusificării cât mai rapide și mai eficiente a etnicilor români. Anume din aceste considerente, spiritualitate basarabeană și îndeosebi ceea ce a însemnat religiozitate basarabeană a fost nevoită să balanseze între ortodoxismul tradițional român și cel imperial rus cu nuanțele și sarcinile sale specifice.

Rezultatele însă trebuie tratate diferit și foarte atent. Ne referim la faptul că impactul a fost diferit atât la diferite stratificări sociale, cât și în asupra diferitor laturi ale vieții. Pe de o parte segmentul ce a reprezentat nobilimea sau preoțimea a fost cel mai puternic afectat. Nu același lucru însă putem spune de marea masă a țărănimii care a rămas fidelă tradiției. Ori, anume păstrare legăturii și conservarea în sânul bisericii a tradiției românești a făcut posibilă înfiriparea elementului național.

Din punct de vedere spiritual, activitatea Bisericii Ortodoxe îndrumată de organele administrației imperiale ruse a avut de adus o serie de elemente negative. În acest sens avem în vedere îndepărtarea băștinașilor de ortodoxie și strămutarea spre elemente de credință păgână. Apogeul acestei mișcări poate fi considerată mișcarea inochentistă, denominare ce a putut îmbina foarte iscusit elementele religiei ortodoxe cu posibilitatea de înțelegere a limbajului autohton.